

BACH 2000

Johann Sebastian Bach összes művei
Teldec (3984-25706-2-től 3984-25717-2-ig)

Lehetetlen vállalkozás lenne recenziót írni a legnagyobb zeneszerzőként számontartott Johann Sebastian Bach halálának 250. évfordulójára megjelent Teldec-vállalkozásról, arról a 153 CD-ről, amely tartalmazza Bach összes művét. Legalábbis amennyit a tudományos kutatás ismer, és Bach-műnek ismer el. Annál egy kicsit többet és kevesebbet is: merthogy a rengeteg töredéket néhány kivételtől eltekintve nem szerepeltették a szerkesztők a válogatásban, ugyanakkor néhány olyan mű bekerült a "Bach-összesbe", ami ugyan ma már bizonyosan állítható, hogy nem Bach alkotása, de annyira szorosan kapcsolódik Bach nevéhez, hogy - a kísérőszöveg szerint - a nagyközönség hiányolta volna őket. Szóval minden Bach-mű 153 CD-n, egy csomagban: ezt egy rövid cikkben valóban nehéz még bemutatni is (már csak azért is, persze az egész anyag végighallgatására még nem jutott időm, s lehet, hogy ez lehetetlen vállalkozás is lenne), mégis megpróbálkozom vele, hiszen a "projekt" nagyszerűsége okán megérne nem egy, de több (Bach-) misét is.

Először a küllemről: gyönyörű csomagolást, tulajdonképpen egy kitűnően megtervezett sötétkék kartonpapír-bőröndöt kap a vásárló. A "bőröndben" tizenkét, a sötétkék alapon különböző színű, szintén gyönyörűen tervezett és nyomott dobozban, műfajok szerinti csoportosításban található 10-16 CD, mindegyik lemez egyszerű, de a "műfaj-szín" szerinti, csak a legalapvetőbb információkat tartalmazó papírtokban. Mindegyik dobozhoz tartozik egy meglehetősen terjedelmes, a dobozban található összes CD adatait és a művek meglehetősen részletes ismertetését tartalmazó, a doboz és a CD-k színével megegyező külalakú füzet, vagy inkább könyvecske. Az egész csomagot még kiegészíti Wolfgang Sandberger ez alkalomra íródott Bach-könyve, a kül- és belsínre nézve egyaránt nem kevésbé minőségi kivitelben (rengeteg zenetörténeti újdonsággal, érdekességgel, szép és érdekes képekkel, acidmentes papíron nyomva, ami állítólag az évek múlásával sem fog soha elsárgulni, elbarnulni, örökre fehér marad), valamint egy bonus CD, amin a Máté-passió egy jó tízperces részletét hallgathatjuk meg hat különböző stílusú, felfogású (és felvételi dátumú) előadásban, Mellenbergtől Soltin keresztül Koopmanig. (Egyébként választás szerint angol, német, francia vagy spanyol nyelven rendelhető meg a kiadvány, ez persze a könyvre vonatkozik, a kísérőfüzetek eleve négy nyelvűek.) A hab a tortán (s ez már talán csak a játékos kedvűeknek, vagy a zenerajongók gyermekeinek szánt ajándék), hogy a 12 CD-dobozt a "bőröndből" kivéve különböző módon forgatva lehet egymásra pakolni, mint egy mese-kirakóst: van, hogy a BACH 2000 logo jön ki, elforgatva pedig Johann Sebastian Bach hatalmas aláírását kapjuk meg. Mindenesetre a csomagolás nemcsak szép és minden tekintetben elsőosztályú, de még ötletes is, mindenképpen méltó a főszereplőhöz.

Körülbelül ennyi volt a benyomásom, mikor megvásároltam a kiadványt, vagy inkább kiadvány-monstrumot. Ennek megfelelően lelkesen vettem magam a CD-k meghallgatásába. S noha a következő sorokban bizonyosan sok, esetenként netán erős kritikai megjegyzéssel élek majd, a lelkesedésem tulajdonképpen azóta sem csökkent. Mert, valljuk be, legyen néhány (esetleg jónéhány) felvétel ízlésünktől elütő, azért a legnagyobb zeneköltő életművét otthonunkban tudni, és az a tudat, hogy abból bármikor bármit meghallgathatunk, felemelő érzés.

A válogatás szerkesztőinek feje a kísérőszövegekben sehol nem deklaráltan, de a nagyközönség által is tudottan Nikolaus Harnoncourt volt. Ez nemcsak Harnoncourt vitathatatlan nagyságának és tekintélyének köszönhető, hanem annak is, hogy ő kezdettől a Teldec művésze, márpedig a jogvitákat elkerülendő a válogatást korábbi Teldec- és a cég tulajdonában lévő Erato-felvételekkel kellett nagyrészt megoldani. Így sem volt minden műből természetesen megfelelő szintű felvétel, ezeket most, az összkiadásra kellett pótolni. Van azért egy-két felvétel, amik esetében a Teldec

kivételt tett, s megvásárolta (vagy megkapta) a kiadási jogot más cégektől. Harnoncourt személye és ízlése persze rányomja a bélyegét a válogatásra, vagyis mind a 153 CD szinte kizárólag "historikus" zenészeket szerepeltet. A régizene-mozgalom a kezdeti értetlenkedések és ellenségeskedések után mára nyerő helyzetben van: nemcsak hogy abszolút polgárjogot nyert az előadóművészeti gyakorlatban a historikus módon és historikus hangszereken való muzsikálás, de szinte lehetetlennek tetszene Bach összes műveit "hagyományos" módon, modern hangszerekkel játszó zenészekkel megjelentetni.

A jogdíj-probléma miatt így viszont kimaradt a kiadásból sok-sok nagy név, köztük a Kuijken-fivérek, Gardiner és Herrewége, hogy csak a legismertebb hiányzókat említsem. Ennek ellenére, vagy talán éppen ezért egységes hatást tett rám a BACH 2000. Egy-két dolgot mégsem értek: a kiadást követően, sőt már azt megelőzően ódákat zengtek Ton Koopmanról, a holland orgonistáról és karmesterről. Fel is kérték, hogy vegye lemezre az összkiadás számára az összes (!) Bach-orgonaművet. Az Erato gondozásában megjelent kantáta-sorozata kifejezetten nem tetszett, hát most orgonistaként sem ámitott el. Nem mondom, hogy rossz, egyáltalán nem, de nem is annyira jó. És ha egyszer már mind a 16 orgonás CD-t (8. kötet) vele vették fel, hát kénytelen vagyunk vele meghallgatni ezeket a műveket. Leginkább a frazírozásával és regisztrálásával vannak problémáim. Válogathattak volna inkább több helyről, mint a csembalisták (illetve a billentyűs műveket játszó) esetében. Ott legalább van, aki tetszik, s van, aki ezért nem, a másik viszont azért nem. A változatosság is valami, ugye... Azt persze ott is csak a jogdíj-problémákkal, illetve az ezzel kapcsolatos spórolási kényszerrel tudom magyarázni, hogy Zuzana Ruzickova, az egykor szinte egyedüli csembalistának számító művésznő 1975-ös, előadói szempontból idejétmúlt felvételei helyet kaptak az anyagban. A csembalistákkal egyébként is problémáim vannak: ők használják a legmarkánsabban az úgynevezett inegált játékmódot, vagyis az egyenletes meneteket direkt nem egyenletesen játsszák. Illetve szerintem inkább rettenetesen egyenetlenül. Ettől aztán hol részeges, hol érthetetlen a zene, néha csak azt hiszem, hogy az illető nem tud rendesen billenteni. (Mint hogy sokak esetében ez elképzelhető, itt persze nem elsősorban a lemezeken szereplő művészekre gondolok...) Közöttük is van, aki azért olyan meggyőzően "csinálja az inegált", hogy nem zavar, sőt fél perc elteltével kifejezetten tetszik. Ilyen például Herbert Tachezi a fuvolaszonáták jobb pillanataiban (11. kötet/10. CD), partnere, a fuvolás Leopold Stastny viszont néhány ütem kifárad például a h-moll szonátában és utána kis túlzással csak köhög a hangszerbe, s az ő inegálózását is inkább vélem technikai problémának, mint zeneileg megfontolt tettnek. Ráadásul barokk kópia-hangszere kifejezetten hamis, bizonyos hangok zavaróan alacsonyak. Ellenben Jean-Pierre Rampal, aki igazán nem nevezhető historikus zenésznek, az 1975-ös felvételen gyönyörűen játssza a ma már nem, vagy csak részben Bachnak tulajdonított Esz-dúr szonátát (11. kötet/11. CD), s ebben Robert Veyron-Lacroix csembalózása sem tudja megakadályozni, sőt néha a csembalista kifejezetten szép dolgokat művel. Ha már a csembalistáknál tartunk, be kell vallanom, Ton Koopman csembalózása viszont tetszett, jobban, mint orgonálása. Legszívesebben mégis Christopher Hogwood és Michele Barchi játékát hallgattam, kár hogy előbbi csak zenekarának (The Academy of Ancient Music) karmestereként és csembalistájaként szerepel, szólóhangszeresként nem hallható. Barchi szólófelvételeinél (10. kötet/8-11. CD) számomra meggyőzőbb volt zenekari közreműködése az Il Giardino Armonico által játszott Brandenburgi versenyekben (12. kötet/2-3. CD). A slágernek számító Wohltemperiertes Klavier viszont akár Schiff András, akár Szjatoszlav Richter után Glen Wilson csembalójátékával egyenesen zavarólag hat (9. kötet/8-11. CD). Tudom, az előbbiek nem historikusok, nem csembalóztak, viszont jobban zongoráztak nagyon-nagyon sokaknál, s Schiff hihetetlen muzikalitása, ízlése plasztikusságát, díszítéskultúráját tekintve már nem is áll annyira távol a historikus előadói gyakorlattól, noha ő maga nem híve a "régizeneszeknek". Schiff és Gould után a Scott Ross-interpretálta Olasz koncert (10. kötet/5. CD) kifejezetten rossz élmény.

Thomas Zehetmair hegedülése ma a világ minden koncerttermében eseményszámba megy, a szólószonáták és partiták (11. kötet/3-4. CD) 1985-ös hőzöngős, ritmikailag néhol öntörvényű előadómódját mégis nehezen fogadom el. Nikolaus Harnoncourt felvételei kicsit gyerekesnek

mutatják a csellószviteket (11. kötet/5-6. CD), szívesebben hallgatom a műveket Casals hörgőszörgős, özönvíz-előtti előadásában. Az is erősen megkérdőjelezhető, de benne van az ember. Harnoncourtnál azt a csellószvitekben nem érzem, érzem-hallom viszont a passiók, h-moll mise (6. kötet) és a kantáták (1-5. kötet) átélt előadásában. Sokan azokat is elavultnak tartják (szó mi szó, régi, többnyire a historikus mozzanatok hajnalán készült felvételekről van szó), nekem tetszenek. Gustav Leonhardt (aki osztozik a kantáták felvételeiben Harnoncourttal) is meggyőzőbb karmesterként, mint a zongora- (bocsánat, csembaló-) versenyek szólistájaként (12. kötet/4-6. CD), vagy a Goldberg-variációk (10. kötet/6. CD) előadójaként. A kantátákban a kórusok kifejezetten jók, a szólisták ugyan néha mára elavultnak tűnő stílusban énekelnek, de zavarónak nem nevezném a produkciókat. Zavaró inkább a korálok és motetták (7. kötet) előadására kiszemelt kórusok teljesítménye lehet.

Engem az is zavart, hogy bekerült a Bach-anyagba egy olyan átírat, ami nemhogy nem Bach-korában készült, de még nem is jó, sőt rossz. Történt, hogy Bach számos művét írta át más hangszerre (nagyszerű, hogy mindezekhez most hozzájuthatunk, összehasonlíthatjuk a különböző verziókat), s így született újjá a hegedűre írt C-dúr szólószonáta első, Adagio tétel csembalón G-dúrban. A kiváló csembalista, Andreas Staier pedig gondolt egyet, s befejezte a művet, vagyis a másik három tételt is átírta hangszerére. Ez még nem baj, de a szerkesztők gondoltak még egyet, s betették a felvételt a "Bach-összesbe" (10. kötet/7. CD), ami legalábbis megkérdőjelezhető. A Fúga és az Allegro assai még hagyján, de a Largo-ban olyan baklövések, lehetetlen harmóniak és "Bachtalan" fordulatok vannak, hogy rossz hallgatni...

Mint ahogy rossz hallgatni Luca Pianca lant- és Michele Barchi lantcsembaló-felvételeit is (11. kötet/1-2. CD). Előbbi szerintem zenészként sem üti meg a kívánt szintet, utóbbinál inkább a Bach által kitalált hangszer modern kópiájával van baj. Egyszerűen rondán szól, ráadásul, amint a lant esetében is, felvétel-technikailag nem tudták megoldani a hangmérnökök a hangrögzítést elfogadhatóan. A Teldec egyébként kiváló hangmérnökei, hiszen a többi 151 CD azért kiválóan, de legalábbis megfelelő minőségben szól, s a nagyszerű hangzásnak részben a hangmérnökök (a korábbi felvételeken is tettenérhető) megkérdőjelezhetetlen szakmai tudása, részben pedig a historikus hangszerek és a velük való játékmód akusztikus plasztikussága az oka. Ez a plasztikusság egyébként az általam kritikusan kezelt felvételeknek is sajátja. Ezért tehát köszönet a Teldecnek és az előadóknak, szerkesztőknek egyaránt.

A BACH 2000 mindenképpen érdemes arra, hogy ott legyen a lakásban (ha már mérete miatt, hacsak szét nem szedjük kötetekre, polcunkon nem tarthatjuk). Talán nem könyvtáraknak, iskoláknak való, hanem elsősorban magánembereknek, évek óta erre kuporgató gyűjtőknek és jobbmódú zenerajongóknak. Kimondottan elegáns kivitele ellenére ára relatíve igen kedvező: én a bolti árnál kedvezményesebben, 160 ezer forintért jutottam hozzá a Zenebona nevű internetes zeneboltban keresztül. E-mail címük: lencses@socio.u-szeged.hu, elérhetőek a 30/9631-471-es mobilszámon is.

Ittész Tamás

(megjelent az AUDIO c. lapban 2000-ben)